

Родне слова

штомесячны навуковы і метадычны часопіс

6/2021

(402)

чэрвень

ISSN 0234-1360

Васіль Быкаў:

- музейныя адрасы
- вывучэнне творчай спадчыны ў школе

“Хам” Элізы Ажэшкі:

- псіхалагічны ракурс
- кінаінтэрпрэтацыя

Анталогія забытых аксесуараў: парфума

(мініяцюры, несэсэры, воцатніцы)

Роднае слова

2021/6

(402)

чэрвень

Пасведчанне
аб дзяржаўнай
рэгістрацыі сродку
масавай інфармацыі
№ 561 ад 20.07.2009,
выдадзенае
Міністэрствам
інфармацыі Рэспублікі
Беларусь

Заснавальнікі:
Міністэрства адукацыі
Рэспублікі Беларусь,
грамадскае аб'яднанне
“Саюз пісьменнікаў
Беларусі”

Часопіс выходзіць
з 1988 года
(у 1988–1991,
№ 1–48,
выдаваўся пад назвай
“Беларуская мова
і літаратура ў школе”)

Рэдакцыйная калегія

доктар філалагічных навук А. Бельскі (старшыня)
доктар філалагічных навук М. Прыгодзіч (намеснік)
доктар педагагічных навук В. Зелянко (намеснік)
доктар педагагічных навук Г. Валочка
доктар мастацтвазнаўства Т. Габрусь
доктар філалагічных навук У. Гніламедаў
доктар мастацтвазнаўства В. Дадзімава
доктар філалагічных навук В. Іўчанкаў
доктар філалагічных навук І. Казакова
кандыдат філалагічных навук І. Капылоў
доктар гістарычных навук, доктар архітэктуры А. Лакотка
доктар філалагічных навук А. Лукашанец
доктар філалагічных навук В. Максімовіч

доктар культуралогіі У. Мартынаў
доктар філалагічных навук А. Ненадавец
доктар філалагічных навук В. Новак
доктар культуралогіі А. Павільч
доктар мастацтвазнаўства В. Пракапцова
доктар філалагічных навук В. Рагойша
доктар філалагічных навук І. Роўда
доктар філалагічных навук І. Саверчанка
доктар філалагічных навук В. Старычонак
кандыдат філалагічных навук М. Трус
доктар філалагічных навук М. Тычына
доктар філалагічных навук І. Чарота
доктар філалагічных навук Т. Шамякіна

Навуковыя кансультанты

Р. Аладава, А. Белая, Д. Дзятко,
Л. Леванцэвіч, В. Ляшчынская,
А. Макарэвіч, З. Мельнікава, П. Міхайлаў,

В. Русілка, А. Садоўская, А. Солахаў,
А. Станкевіч, Н. Усава, Н. Шаранговіч,
І. Штэйнер, М. Яленскі

Рэдакцыйная рада

Р. Бабашка, І. Булаўкіна, В. Душэўская,
Р. Ільіна, Г. Запартыка, В. Кажура,
Л. Лазарчык, А. Ляшковіч, А. Марціновіч,

Г. Марчук, М. Пазнякоў, А. Панфіленка,
Т. Прадзед, С. Рачэўскі,
Л. Собаль, І. Таяноўская

Над нумарам працавалі

рэдактары:

Крысціна Пучынская (*Літаратура і час: Музейны квартал, Новае прачытанне, Уэнцыклапедыю “Максім Багдановіч”, З архіваў часу, Постаці, Майстэрня перакладчыка, Зоркі сусветнай літаратуры; Нацыянальная і сусветная культура: Мастацтва кіно; Каляндар памятных датаў і юбілейных дзён*),

Ларыса Сагановіч (*Мовы рысы непаўторныя: Віншуйце!, Скарбы мовы, Правапіс у дзеянні, Віншуйце з юбілеем!, Малады даследчык прапануе, Моўныя сувязі, Новыя выданні; Нацыянальная і сусвет-*

ная культура: Лучнасць музаў, Малады даследчык прапануе),

Вольга Крукоўская (*Методыка і вопыт: З вопыту работы, Настаўнік прапануе, Дыдактычны матэрыял; Калі закончыўся ўрок: Гуляй і вучыся; Нацыянальная і сусветная культура: Навуковыя паведамленні*),

Наталля Шапран (*Літаратура і час: Музейны квартал; Нацыянальная і сусветная культура: Нататкі калекцыянера*),

літаратурныя рэдактары
тэхнічны рэдактар

**Крысціна Пучынская, Вольга Крукоўская,
Канстанцін Лісецкі.**

Галоўны рэдактар

**Наталля Мікалаеўна
ШАПРАН**

ROD-SLOVA.BY

ЛІТАРАТУРА І ЧАС

Шапран Сяргей. Музейныя адрасы Васіля Быкава.	3
Князева Ірына. Музей – разгорнутая кніга: Музей-дача Васіля Быкава ў Ждановічах – філіял Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры.	7
Жыбуль Віктар. “З сусветам тады загаворыш!..”: Замест экскурсіі па выставе да 95-годдзя “Узвышша”.	10
Шыманская Вольга. “Хам” Элізы Ажэшкі: глыбінныя супярэчнасці нарцысічнай асобы.	13
Трус Мікола. Рукапісная спадчына Максіма Багдановіча	18
Бярозка Аляксандр. “Для мяне адно – мой раман. Астатняе. . .”: Спавядальна-дзённікавая проза Вячаслава Адамчыка	21
Давідоўскі Зміцер. Акадэмік бібліятэчнай справы – Ніна Ватацы	25
Верына Ульяна. “Слова цячэ па гісторыі. . .”: Паэзія Юрая Куніяка ў перакладзе Вікторыі Ляшук	26
Вальчук Алена. Іспанская літаратура ў асэнсаванні Фадзея Булгарына	31

МОВЫ РЫСЫ НЕПАЎТОРНЫЯ

Кавалёва Алена, Юдзянкова Ганна. Слова пра калегу і настаўніка: Да юбілею Васіля Шура	36
Шур Васіль. Пра паходжанне і некаторыя мадэлі беларускіх прозвішчаў.	38
Іўчанкаў Віктар. Спалучэнні галосных у запазычаных словах: выбар арфаграмы: На матэрыяле медыятэкстаў партала zviazda.by	41
Багдановіч Ірына, Прыгодзіч Мікалай. Амбасадар беларусістыкі Эльжбета Смулкова.	44
Скрамблевіч Валерыя. Праблемы тэорыі аманіміі ў сучасных еўрапейскіх навуковых традыцыях	46
Валатоўская Ніна. Фразеалагізмы з кампанентам <i>малако</i> і назвамі малочных вырабаў у беларускай і ўкраінскай мовах	50
Каўрус Алесь. Думкі пра культуру мовы	53

МЕТОДЫКА І ВОПЫТ

Саўчук Алена. Чалавек і вайна: “Жураўліны крык”. Васіль Быкаў: Урок беларускай літаратуры (VIII клас)	60
Аксянюк Ірына. Праблема здрадніцтва ў аповесці “Знак бяды” Васіля Быкава: Урок беларускай літаратуры (XI клас)	63
Навумчык Мікалай. Вывучэнне творчасці Васіля Быкава: Комплексныя заданні [аповяданне “Незагойная рана” (VII клас), аповесць “Жураўліны крык” (VIII клас)]	66

КАЛІ ЗАКОНЧЫЎСЯ ўРОК

Петрашкевіч Марына. Дарогамі Васіля Быкава: Гульня (X–XI класы)	73
--	----

НАЦЫЯНАЛЬНАЯ І СУСВЕТНАЯ КУЛЬТУРА

Павільч Аляксандр. Станаўленне тэарэтычных асноў параўнальнай культуралогіі ў Беларусі: Канец XIX ст. – 1920-я гг.	80
Сурмачэўскі Ігар. Анталогія забытых аксесуараў. <i>Працяг</i>	83
Кляпоўская Аляўціна. Палескія ручнікі закладнога ткацтва: Узаемадзеянне мастацкіх традыцый на беларуска-ўкраінскім памежжы	85
Шкор Лідзія. Фартэпійныя сюіты “Чайнае лісце” і “Карціны Лян Юнхэ” Ганны Кароткінай: Асэнсаванне вобразнага свету ў кантэксце полімастацкага падыходу.	89
Агафонава Наталля. Літаратурны твор на экране: Серыял-кватрас “Хам” паводле Элізы Ажэшкі	93

Новыя выданні. Міхайлаў П., Цяслюк Н. Душа здзітаўцаў у алфавітным парадку: рэцэнзія на кнігу “Паслухайце, што людзі кажуць. . .: матэрыялы да рэгіянальнага слоўніка Брэстчыны” Т. Ажажа, Л. Леванцэвіч (57).

Каляндар памятных датаў і юбілейных дзён на 2021 год. Ліпень (17, 20).

Крыжаванка. Целеш Л. “Чэрвень – з ягяднаю зарой” (96).

Часопіс уключаны ў Пералік навуковых выданняў ВАК Рэспублікі Беларусь для друкавання вынікаў дысертацыйных даследаванняў па філалагічных навуках, мастацтвазнаўстве, культуралогіі, педагагічных навуках (тэорыя і методыка навучання беларускай мове і літаратуры).

У адпаведнасці з заканадаўствам аўтары нясуць адказнасць за дакладнасць прыведзеных у артыкуле фактаў і звестак.

Рэдакцыя пакідае за сабой права друкаваць артыкулы ў парадку абмеркавання, не падзяляючы пункту гледжання аўтара.

Пры перадруку спасылка на “Роднае слова” абавязковая.

Дасылаючы матэрыялы для публікацыі ў нашым часопісе, аўтары тым самым перадаюць выдаўцу невыключныя маёмасныя правы на ўзнаўленне, распаўсюджванне, паведамленне для ўсеагульнага ведама і іншыя магчымыя спосабы выкарыстання твора без абмежавання тэрыторыі распаўсюджвання (у тым ліку ў электроннай копіі часопіса).

Патрабаванні да афармлення матэрыялаў і ўмовы прыняцця матэрыялаў для аспірантаў гл. на сайце часопіса rod-slova.by.

Калі не пазначана інашэ, то ілюстрацыйны матэрыял (фотаздымкі, графікі, табліцы, рэпрадукцыі) пададзены аўтарам / аўтарамі артыкула.

пагутарыць з дасведчанай, эрудыяванай, высокаінтэлігентнай даследчыцай – акадэмікам бібліятэчнай справы. Цудоўная жанчына зрабіла з нас сапраўдных прафесіяналаў. Працуючы побач з Нінай Ватацы, мы здзівіліся, як яна можна трымаць у памяці поўныя біяграфіі ці не ўсіх пісьменнікаў Беларусі. Колькі сябе памятаю, заўжды за яе сталом сядзеў які-небудзь літаратар, які прыйшоў па даведку для пенсіі. Яна на памяць называла яго першы твор, дзе і калі быў надрукаваны. Пасля гэтага абавязкова правярала па літаратуры сваю памяць. І не было выпадку, каб памылілася. Як ні зойдзеш у службовы пакой, абавязкова пачуеш пяць-шэсць пытанняў да старэйшага бібліёграфа – Ніны Ватацы. І адказ – падрабязны, дасканалы тлумачэнні.

І яшчэ нас здзіўляла яе працаздольнасць. Здавалася неверагодным, як яна магла адначасова адказваць на пытанне, тлумачыць нешта супрацоўніцы і займацца сваёй справай. Гэтаму яна вучыла і нас: бібліятэкар павінен адначасова трымаць у полі зроку некалькі чалавек, думаць над іх пытаннямі і пры гэтым разважаць над уласнымі планами і тэмамі. Але самае галоўнае – даводзіць пачатую справу да канца, ніколі не кідаць яе на паўдарозе. Як бы цяжка ні было, якія б сумненні ні ахоплівалі, калі ты працягваеш ісці наперад, то абавязкова адкрыецца другое дыханне і намаганні прынясуць плён.

Ніна Барысаўна вучыла нас правільнай метадыцы бібліяграфічнага пошуку. Па-першае, калі выконваеш чытацкі запыт, неабходна шукаць не толькі па аўтару, але і па назве, таму што чытач мог памыліцца ў прозвішчы, ініцыялах, у нека-

торых словах. Па-другое, неабходна праверыць спіс рекамендаванай выкладчыкам літаратуры. У яго маглі трапіць памылкі. Здзіўляла таксама, як гэтая незвычайная жанчына лёгка падзяляла нас па ступені падрыхтаванасці, з кожным займаючыся адпаведна ягонаму ўзроўню.

Яна не баялася казаць у твар чалавеку праўду, якой горкай тая ні была б. Жанчыну не спынялі высокія пасады, званні. Далёка не кожны ўспрымаў такія словы. Адзін шчыра дзякаваў, а другі на ўсё жыццё забываў дарогу да яе. Так, Ніна Барысаўна дакарала некаторых таленавітых творцаў за прыхільнасць да гарэлкі. Нехта прыслухоўваўся, нехта не...

Калі Ніна Ватацы працавала над другой часткай паказальніка “Беларуская драматургія”, яна ўжо амаль нічога не бачыла. Мы напераменку падбіралі ёй павелічальнае шкло адпаведнага памеру. Але і гэта не вельмі дапамагала. Нягледзячы ні на што, яна не толькі склала другую частку паказальніка, але і разам з Я. Садоўскім выдала кнігу ўспамінаў пра П. Труса. Калі атрымала аўтарскія экзэмпляры, бачыць іх ужо не магла – канчаткова страціла зрок. Саромелася свайго недахопу. Падпісвала кніжкі навобмацак, але без памылак. Пра гэта сведчыць і артыкул “Шляхамі Максіма Багдановіча. Даследчыцкі плён Ніны Ватацы” М. Труса (Роднае слова, 2011, № 7).

Ніны Барысаўны не стала 3 жніўня 1997 г.

Фонд Ніны Ватацы падзелены на тры часткі: першая захоўваецца ў Літаратурным музеі Максіма Багдановіча, другая – у Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі і трэцяя – у Беларускім дзяржаўным архіве-музеі літаратуры і мастацтва.

Майстэрня перакладчыка

Ульяна ВЕРЫНА,

доктар філалагічных навук,

дацэнт кафедры гісторыі беларускай літаратуры Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта

“СЛОВА ЦЯЧЭ ПА ГІСТОРЫ...”

ПАЭЗІЯ ЮРЯ КУНІЯКА Ў ПЕРАКЛАДЗЕ ВІКТОРЫІ ЛЯШУК

УДК 82.091

Вікторыя Ляшук знаёміць беларускага чытача з сучаснай славацкай паэзіяй. У кнігу-білінгу ўвайшлі вершы Ю. Куніяка 2008–2016 гг., а таксама верш “Аманіт”, надрукаваны ў зборніку перакладаў і паэтычных інтэрпрэтацый “Прогласа” (2012). Гэты верш, які даў назву кнізе беларускіх перакладаў, – ключ да мастацкага свету паэта. У артыкуле праз цэнтральную метафару аманіта – скамянелай ракавіны – разглядаюцца скразныя матывы і вобразы кнігі, асноўная ідэя якой – супрысутнасць часоў і культур. Перакладчыцкая стратэгія В. Ляшук, накіраваная на выяўленне блізкасці славацкай і беларускай моў, выразна артыкулюе гэтую ідэю.

Ключавыя словы: *паэтычны пераклад, славацкая паэзія, славацка-беларускі пераклад, кніга-білінгва, Ю. Куніак, В. Ляшук.*

Viktoria Liashuk acquaints Belarusian readers with contemporary Slovak poetry. The bilingual book includes poems by J. Kuniak from 2008–2016, as well as the poem “Ammonite”, which was published in the collection of translations and poetic interpretations of “Proglas” (2012). This poem gave the book of Belarusian translations its name. The central metaphor of ammonite, a fossilized shell, is the key to the artistic world of the poet. The article examines the motifs and images of the book through this metaphor. The main idea of the book is the coexistence of times and cultures. V. Lyashuk’s translation strategy aimed at revealing the closeness of the Slovak and Belarusian languages, clearly articulates this idea.

Юрай Куніак – вядомы славацкі паэт, празаік, перакладчык, выдавец. Этапная кніга паэта “Аманіт” выйшла ў 2019 г., у яе ўключаны вершы з кніг “За горадам”, “Лінія гарызонту”, “Lamium album”, “Rosa mystica”, а таксама варыяцыя на “Проглас” – верш “Аманіт”. Кніга відавочна мае самастойны сэнс, адрозны ад традыцыйнага прынцыпу “выбранага”. У ёй не захоўваецца храналогія ранейшых кніг, не заўважна імкненне раўнапраўна “прадставіць” паэзію аўтара розных гадоў. Найбольшая колькасць вершаў – з кнігі “За горадам” (2015), яны ўтвараюць вялікую частку, за якой ідзе верш “Лінія гарызонту” (выдадзены асобнай кнігай у 2008 г. з перакладамі на 26 моў) і цыкл “Lamium album” (2012). Асобным невялікім цыклам выбудаваны сем вершаў з кнігі “Rosa mystica” (2016). З заўвага перакладчыцы можна даведацца, што два вершы цыкла былі перайменаваны паэтам для новага выдання: “Адчуванне” і “Уяўленне” пры першапублікацыі называліся адпаведна “Возера” і “Фантазія”. Адцягненыя, універсальныя паняцці назваў лагічна вядуць да абагульненага сэнсу верша “Аманіт”, які завяршае ўсю кампазіцыю і яднае ўсе матывы і вобразы кнігі.

Верш “Аманіт” Ю. Куніяка складаецца з 111 радкоў – столькі іх у “Прогласе”, першым паэтычным тэксте славян, створаным у IX ст. Кірылам Філасафам, – быў надрукаваны ў прысвечаным “Прогласу” зборніку 2012 г. у шэрагу мастацкіх і публіцыстычных твораў іншых славацкіх аўтараў. Дзякуючы перакладам В. Ляшук беларускі чытач ужо знаёмы з тэкстам “Колькі літар на пахвалу Канстанціна Кірыла” Я. Замбара, таксама надрукаваным ва ўзгаданым калектыўным выданні, прысвечаным 1150-годдзю прыходу братаў Кірыла і Мяфодзія ў Вялікую Маравію. Кнігу Я. Замбара перакладчыца суправадзіла каментарыямі і артыкулам, дзе патлумачыла структуру старажытнага “велікаверша” (“velbásne”), значнасць лічбавай сімволікі, эўфаніі ды іншага [4, с. 142–143]. Ю. Куніак, захаваўшы агульны аб’ём старажытнага твора, абраў форму сямірадкоўя і завяршэнне 5+1, спарадычныя сугуччы, адносна ўрэгуляваны сінтаксіс (14 з 17 страфічных адзінак адпавядаюць сказу, кропка нідзе не перарывае страфу).

Свой “велікаверш” паэт пачаў з матыву памяці, і аманіт – скамянелая ракавіна – робіцца цэнтральнай метафарай:

*У калекцыі ажываюць расліны,
пакліканыя на імені, іх фарбы і водар,
між скамянеласцей вынікае аманіт,
памяці віток, з мноствам гледачоў
і з натоўпам мёртвых, мой уласны
апавед, авіты вакол унутранага цэнтра...*
[2, с. 109].

Паэт згадвае, як у 14-гадовым узросце ўсяго гадзіну стаяў на ганаровай варце “ля рукі Канстанціна Філасафа”, але гэтая гадзіна была самай светлай у змрочным для Чэхаславакіі годзе:

*...свяціла з яе кожная
хвіля, люстра з шасцідзсяціцю лямпамі
ў храме
Святой Альжбеты ў Кошыцах, але гэта
было святло
ў тым зацемненым часе, і нашы настаўнікі
апускалі ралеты на твары, год 1969 [2, с. 111].*

Слова, сказанае тады капланам, пра тое, што пасланне Кірылы і Мяфодзія – гэта не толькі літары, але само “таемства Хрыстовага духа Евангелля, / што змяняе посмех нікчэмства на спакой вечнасці” [2, с. 111], стала неабходнай апорай для маладой душы. Чатырнаццаць – той самы ўзрост, калі “негатовы чалавек”, падлетак Дастаеўскага, кожны дзень робіць выбар паміж дабром і злом, і ў час пачутае слова можа шмат прадвызначыць у далейшым. Гэтае слова стала тым самым “унутраным цэнтрам” аманіта, на які потым накладаліся шматлікія іншыя ўражанні і падзеі, але цэнтр захоўваўся і захоўваў цэласнасць светаўспрымання:

*Слова цячэ па гісторыі, раз прыхавана,
іншы раз выб’еца на паверхню, як тады,
ува мне,
дзякуючы яму, жыў я ў кругавой абароне
з расы і святла, адрозніваў атрутныя грыбы
і спажывуныя карэньчыкі, адчуў спаўна сытасць,
ведаў, што ніякая сіла, звонку або знутры,
удар або расчараванне нічога не змяняць
[2, с. 111].*

Менавіта такое разуменне жыцця – як плыні з мноствам віткоў і цэнтрам – ляжыць у аснове мастацкага свету Ю. Куніяка. Але метафара аманіта не толькі мадэль, і ў самім вершы вобраз уваходзіць у больш шырокі кантэкст: унутраны аманіт ажывае, і дрэвы становяцца на варту, і птушкі, і дождж – увесь свет уяўляецца тым таемствам, якое чакае адкрыцця. Сам верш пры гэтым робіцца сродкам пазнання і адначасова падзеяй, ён “выразае / завіліны да ўнутранага цэнтра, аднак пасланне / паходзіць не са слоў, але з неба над намі” [2, с. 119]. Такім чынам, і кампазіцыйна “велікаверш”, зрабіўшы колькі віткоў, прыйшоў да пачатку – да словаў, пачутых 14-гадовым паэтам, але асэнсаваных на новым узроўні.

Адзінства прыроды, слова, верша і пазнання вельмі важнае ў творчым метадзе Ю. Куніяка. Верш “Ars Poetica” можна лічыць маніфестам гэтага метаду – маніфестам невялікім, не гучна-публіцыстычным, а лірычным. Назва адсы-

лае да паслання “Да Пізонаў” (“Навука паэзіі”, “Паэтыка” ці “Пра паэтычнае мастацтва”) Гарацыя, сэнс якога розныя даследчыкі разумелі па-рознаму, але відавочна, што ў пасланні прысутнічае ідэя ўпарадкавання, неабходнасці размежавання разнародных элементаў і дарэчнасці мастацкага выказвання: “Ясность порядка и прелесть его (или я ошибаюсь?) / В том всегда состоит, чтоб у места **сказать** об уместном, / А остальное уметь отложить до нужного часа” (пер. М. Гаспаравы; вылучана намі) [1, с. 384].

Юрай Куніак аспрэчвае канцэпцыю дарэчнасці і парадку: “Цудоўная вольнасць, жыццё ў мове, / са спева птушкі ствараецца радасць...” [2, с. 65]. Але гэта не маніфест анархіста ад мастацтва, тут важная ідэя адзінства, а таксама больш складаная думка пра паходжанне мастацкага выказвання: “Крык дзікіх качак імкне з балота, нічога / не хоча **сказаць**, толькі быць” [2, с. 65] (вылучана намі).

Не *сказаць*, а *быць* – вось тэкст жыцця, але першы радок “Ars Poetica” Ю. Куніака прапанаваў нам канцэпт “жыцця ў мове”. На наш погляд, канцэпцыя верша не пантэістычная, але, хутчэй, кагнітыўная і крэатыўная: чалавек дэкадзіруе свет і потым перакладае пачутае, убачанае на мастацкую мову, перастварае ўжо створанае. Вышэй мы працытавалі першы і заключны двуверш, але ў “Ars Poetica” ёсць і сярэдняя частка, якая дапамагае звязаць пачатак і канец у адно цэлае: “У садзе старыя драбіны абраслі кветкамі, / што запускаюць карэнне ў збуцвелья часткі” [2, с. 65]. Гэтым двувершам, як бы яго ні разумець, здымаецца магчымае ацэнчнае стаўленне да ўяўнай апазіцыі паміж жыццём і мастацтвам: што лепшае, што больш “правільнае” ці жывое? Апазіцыі няма, а ёсць толькі натуральны і *вольны* працэс.

Стылістыка прыведзеных двувершаў, іх шматзначны мінімалізм і перавага прыродных вобразаў нагадваюць формы ўсходняй паэзіі. Ю. Куніак – адзін з аўтараў славацкіх хайку, сабраных, у прыватнасці, у калектыўнай кнізе “Узмах крылаў” (“Mávnutie křidel”, 2011). З гэтай назвай перагукаецца і назва часткі, у якую ўваходзіць верш “Ars Poetica”: “Зрошчаны з крылом” (“Zrastený s křidlom”). Перазоў з усходняй паэзіяй і ў сузіральнасці, адсутнасці звыклага еўрапейцу лагічнага ланцуга (Ю. Арліцкі пісаў, што японскія хоку і танка фіксуюць “адно ўражанне моманту ці перажыванне, не імкнучыся яго абагульніць, як гэта робяць звычайна паэты-еўрапейцы” [5, с. 902]). Асабліва калі верш мае тры выразна вылучаныя часткі, адчуваем, што перад намі не тэзіс, антытэзіс і сінтэз у выглядзе выніку, лагічнага рэзюмэ, а тры раўнапраўныя назіранні, кожнае

з якіх і мае самадастатковы сэнс, і злучаецца з іншымі.

Матывы, цытаты, імёны і вобразы з розных часоў і культур прысутнічаюць у вершах Ю. Куніака, кожны раз адлюстроўваючыся ў асабістым досведзе. Гэта можна назваць лірызацыяй, якая адбываецца ці яўна, ці імпліцытна. Яўныя адсылкі і цытаты, вылучаныя курсівам, знаходзім у тэкстах вершаў. Напрыклад, у вершы цытуецца Лоўрэнс Ферлінгеці – амерыканскі паэт, мастак і кнігавыдавец, вядомы між іншага тым, што выйграў суд па абвінавачванні паэмы “Ускрык” (“Howl”) А. Гінзберга ў непрыстойнасці. Матыў падарожжа па часе ў “Надзеі” дадзены амаль адкрыта: “сумная голая наезніца” (цытата з Ферлінгеці) “пераскоккае з аднаго дня ў другі”, яна “безнадзейна жывая” [2, с. 33]. У вершы “Пункты апоры” цытата са шведскага паэта Тумаса Транстромера дадзена асобным радком: “Успаміны нас бачаць” [2, с. 47], – і з дапамогай яе ў вершы суб’ектная структура мяняецца ад “я” і “ты” да абагульненага і з’яднанага “мы”. У апошнім вершы часткі “За горадам” згадваецца галандскі мастак Ян ван дэр Берг, уся лірычная сітуацыя дадзена праз зрокавыя вобразы, а завяршаецца верш (і ўвесь цыкл) радком: “Не дадам болей ані слова” [2, с. 75].

Некаторыя адсылкі не атрымліваюць эксплікацый у самім тэксце, і іх тлумачыць нам у каментарыях перакладчыца. Так, В. Ляшук адзначае, што ў вершы “М. Х.” радок, вылучаны курсівам (“Дзякую / *расліне са сном*, / што мне азвалася” [2, с. 57]), паўтарае назву кнігі вядомай славацкай паэткі Мілы Гаўгавай (у варыянце В. Ляшук – Хаўгавай) [2, с. 135]. Каментарыі спрыяюць больш поўнаму ўспрыманню цытат і паралелей, якія шчодро прапаноўвае паэзія Ю. Куніака. У некаторых выпадках перакладчыца палічыла неабходным даць каментар і да ўжо наяўнага ў тэксце паяснення. Як у выпадку з цытатай Івана Лаўчыка: “Нічога кідкага, пустога, / *пад асфальтам прыглушаная мова...*” [2, с. 63]. Імя паэта – аўтара цытаты пазначана ў заўвазе да верша, але В. Ляшук патлумачыла тое, што можа застацца незразумелым беларускаму чытачу: І. Лаўчык належаў да вядомай паэтычнай групы “Osamelí bežci” (“Самотныя бегуны”, у перакладзе В. Ляшук – “Асамелыя бегуны”). Паэты гэтай групы “развівалі ўласную паэтычную мнагазначнасць, а ў вершы бачылі магчымасць неабмежаванага самавыражэння” [2, с. 136]. У такім святле верш “Дарога” чытаецца як прысвячэнне Івану Лаўчыку, чыё жыццё працягваецца ў слове і набліжаецца, а не аддаляецца з цягам часу (паэт пайшоў з жыцця ў 2004 г.):

...стакроткі прабіваюцца на паверхню,
кожнае сцябло травы

вырастае з упартасці
таго, хто зліўся з дарогай,

дзень у дзень насылае ёй свае крокі,
чым далей, тым больш свой [2, с. 63].

Вікторыя Ляшук прапанавала тлумачэнне і для эпіграфа з Уолта Уйтмена, чые словы пачынаюць цыкл “За горадам”: “Мусіш звыкацца з рэзкасцю святла і кожнага імгнення жыцця” [2, с. 7]. Каментарый тлумачыць нам, што амерыканскі паэт “у сваёй творчасці выражаў ідэі ачышчэння чалавека дотыкам з прыродай і роднасці ўсіх людзей і яваў свету” [2, с. 134], падказвае, што менавіта са спадчыны і мастацкага светапогляду У. Уйтмена можа быць важным для Ю. Куніяка. Гэта падалося В. Ляшук больш важным, чым сухія фактычныя звесткі. Уплыў паэтыкі У. Уйтмена на славацкага аўтара безумоўны, да ўсяго Ю. Куніяк перакладаў У. Уйтмена і двойчы выдаваў кнігу перакладаў “Sprev o mne” (2013 і 2019 гг.).

Мініяцюрам Ю. Куніяка, у якіх галоўны сэнс знаходзіцца па-за словамі і сама ідэя можа палягаць у недагаворанасці ці змаўчанні, каментарый неабходныя. Прывязка да канкрэтных дэталей, фактаў не збядняе асацыятыўны план верша, а дадае яму яшчэ адно вымярэнне. Асаблівы баланс паміж абагульненым і канкрэтным уласцівы паэтычнай мове Г. Айгі – майстра мініяцюры, угрунтаванай на паэтыцы змаўчання. Канкрэтыка ў мініяцюрах Г. Айгі часта змяшчаецца ў элементах загаловачна-фінальнага комплексу, і назвы, эпіграфы, даты, месца напісання набываюць сэнс большы, чым проста інфармацыйны, яны зрастаюцца з вершам, узаемадзеючы з вобразамі вершаваных радкоў, г. зн. з дапаможных элементаў пераўтвараюцца ў паўнаважасныя сродкі паэтыкі. Падобныя прыклады знаходзім у паэзіі Ю. Куніяка. Верш “Фіялкавая даліна” складаецца з чатырох радкоў:

Ані слова, гэта пяшчота.
Маўчанне з нявыказаных слоў.

У марозным ранку пад высокім небам
чакаюць міласці, што нейкія з іх – праўда
[2, с. 17].

Мінімум слоў, прагавораны матыў маўчання і сумнеў у здольнасці слова выказаць сэнс – у такім адзінстве формы і зместу можна прачытаць верш у шэрагу праграмных твораў “апалагетаў маўчання” [6, с. 399–411], якія шматкроць выказвалі недавер да слова. Але трактаваць

верш Ю. Куніяка толькі падобным чынам не дазваляюць загаловак і дата: “Фіялкавая даліна”, як можна даведацца з каментарыяў, назва вуліцы ў Браціславе, на якой жыў вядомы славацкі паэт Мілан Руфус, а 11 студзеня 2009 г. – дата яго смерці. Такім чынам, верш не пра паэтычную мову як такую, а пра маўклівы смутак ад страты і пра жыццё паэта ў слове. І ў такім ракурсе ён якраз аптымістычны, бо выказвае надзею на “спраўджванне” слоў паэта.

На сувязь верша з цыклам “*Lamium album*” указвае В. Ляшук, якая заўважае, што дата 11 студзеня 2012 г. пад цыклам – гэта трэцяя гадавіна смерці Мілана Руфуса [2, с. 137]. Чатыры вершы “*Lamium album*” прысвечаны скульптуры “палявой п’еты”, зробленай невядомым майстрам. Яна стаіць у полі “ў лекавых абдымках” *lamium album* – крапівы. Такі вобраз робіцца адпраўным пунктам для развіцця матываў успамінаў, ахвяры і любові. Сувязь цыкла з вершам “Фіялкавая даліна” можа быць адзначана ў разгортванні скразнога матыву слова: ад першай страфы, дзе сказана пра “мяккасць слоў *lamium album*”, пра тое, што “ўспаміны нясуць мары, словы – сэнсы. / П’ета – гэта цытадэль паміж імі” [2, с. 83], да апошняга верша, дзе гаворыцца пра “цела верша”, пра тое, што “ў крэманні слоў / і спальванні рукапісаў – драбок эвалюцыі” [2, с. 89].

У гэтым цыкле ў сувязі з адзначанай ідэяй слова асаблівым чынам праяўляе сябе перакладчыцкая стратэгія, на ёй лічым неабходным спыніцца асобна. Пераклад – заўсёды прачытанне, трактоўка, погляд, які ўспрымае чытач. Перастваральніку паэзіі важна знайсці мастацкае апраўданне непазбежным заменам і ў выніку зрабіць “другі арыгінал”, каб верш не страціў галоўнага – мастацкага вымярэння. В. Ляшук выбірае максімальна рызыкаўны для перакладчыка спосаб друку – білінгву, – дзе паралельнае размяшчэнне тэкстаў дае магчымасць адразу, прынамсі зрокава, заўважыць, ці захаваная графіка, строфіка, даўжыня радкоў, слоў і г. д. Білінгва – гэта выклік для перакладчыка, але ўжо не першы раз В. Ляшук выбірае менавіта яе: таксама былі выдадзены Я. Замбар, Ё. Лайкерт*. У пасляслоўі “Углыб і ўвысь. Пра паэта і паэзію Юрая Куніяка” В. Ляшук тлумачыць важнасць формы білінгвы таксама тым, што верш у перакладзе павінен за-

* Барковская, Н. В. Перекрестки родства в современной поэзии: Словакия, Россия, Беларусь // Книга стихов как феномен культуры России и Беларуси / Н. В. Барковская, У. Ю. Верина, Л. Д. Гутрина, В. Ю. Жибуль. – Москва – Екатеринбург : Каб. ученый, 2016; Верина, У. Агульная мова паэзіі: Ё. Лайкерт у перакладах В. Ляшук / У. Верина // Роднае слова. – 2018. – № 11. – С. 22–24.

хаваць “сваё дыханне і дынаміку”, таму “важна арыентавацца на колькасць складоў у вершаваным радку, улічваючы тое, што славацкая мова мае ўстойлівы націск на першым складзе” [3, с. 141]. В. Ляшук падкрэслівае імкненне да захавання “агульнай для беларускай і славацкай мовы лексікі, калі гэта дазваляе паэтычная сістэма верша” [3, с. 141].

Назва цыкла “*Latinum album*” – лацінскае *белая краніва*, на Беларусі – *яснотка* [2, с. 136], але перакладчыца выкарыстоўвае транслітарацыю славацкага *hluchavka* – *глухаўка*, і гэта дазваляе захаваць не толькі націск, але і сэнс, заключаны ў слове і важны для паэта: слабасць прамоўленага ці напісанага слова, якое знікае і пераўтвараецца ў маўчанне.

Падобнае імкненне захаваць у беларускім перакладзе некаторыя славацкія словы, наблізіць да беларускага чытача славацкую культурную і моўную спецыфіку, канцэптuallyна вызначальную для паэтычнага свету Ю. Куніяка, заўважаецца і ў шэрагу іншых выпадкаў. Назву кветкі з верша “*Sempervivum*” В. Ляшук перадала як *скальная ружа*, таксама зрабіўшы трансліт славацкага *skalná ruža* і даўшы паясненне, што па-беларуску расліна называецца *скочкі* [2, с. 136]. Тут захаванне націску не магло быць адзінай падставай выкарыстання адсутнага ў беларускай мове слова. Фармальны бок вымагае выкарыстання двух слоў, але ёсць яшчэ іншая, пазамастацкая прычына: выдавецтва Ю. Куніяка называецца “*Skalná ruža*”, і вобраз “вечна жывой” прыгажосці, якая здараецца толькі раз, мае праграмнае значэнне і звязаны з прыродай паэтычнай творчасці:

*...Адвага пачаць з нічога,
устойлівасць, трываласць, краса.*

*Ніякае высільванне слоў
іх зместам.*

*Не адмаўляе ім, яны не дакучаюць,
мае іх у сабе [2, с. 67].*

Вікторыя Ляшук уважліва ставілася да кожнага канкрэтнага выпадку, выкарыстоўваючы сваю канцэпцыю “гнутка” [3, с. 142]. Білінгва сапраўды спрыяе ацэнцы перакладу, бо дазваляе заўважыць кожны зрух. У вершы “*Фіялкавая даліна*” апошні радок “*čakaју na milostъ, že niektoré z nich platí*” даслоўна можна перакласці як “чакаюць міласці, што некаторыя з іх ужывальныя”, г. зн. словы чакаюць, што могуць знайсці прымяненне. В. Ляшук перакладае “чакаюць міласці, што нейкія з іх – праўда” [2, с. 17]. Слова *праўда*, двухскадовае з першым націскным *а*, дакладана адпавядае

славацкаму *platí*. Адценне сэнсу, якое яно дае матыву, можна патлумачыць тым, што паэтычнае слова “спраўджваецца”, калі знаходзіць увасабленне.

Гучаннем арыгінала В. Ляшук кіруецца і калі выбірае слова з шэрага сінонімаў. У першай страфе верша “Аманіт” ёсць слова *osud*, якое можна было перакласці як *лёс*, але выбрана лексема *кон*, што больш дакладна перадае гук першага націскага *о*, які рыфмуецца са словам *мора*, не мае непатрэбнай тут мяккасці, а таксама імпліцытна заключае ў сабе аднакаранёвыя словы, дзе блізкае па сэнсе *наканаванасць* найлепшым чынам перадае матыву незалежнасці, адзеленасці жыцця ад прыватнага “я”:

*Мая думка радарам аглядае
абсяг памяці, нетры і схаваныя куткі,
вяртае на месцы, дзе я быў,
нібыта я там нешта забыў,
ды і туды, дзе быў не я, але кон,
што
выпрабоўваў іншых, свядомасць – мора,
напоенае многімі рэкамі [2, с. 109].*

Ідэя наяўнасці ўласнага аманіта – непакіснага ўнутранага цэнтра – важная ў сучасным свеце, у перыяды вялікіх выпрабаванняў чалавечнасці. Аснова мастацкага светапогляду Юрая Куніяка, якая паўстае з усёй сукупнасці вершаў кнігі, – цэласнае перажыванне культуры, а таксама асаблівае рэлігійнае пачуццё. У выніку менавіта яно дазваляе спалучаць розныя часы і дае існаванне слову. Мы не разглядалі шматлікія праявы мастацкай рэлігійнасці паэзіі Юрая Куніяка, бо яны будуць відавочныя кожнаму, хто прачытае “Аманіт”. У беларускай кнізе форма білінгвы задае неабходны тон дыялагічнай размовы, спрыяе ўяўленню пра шматмоўны і разнастайны свет.

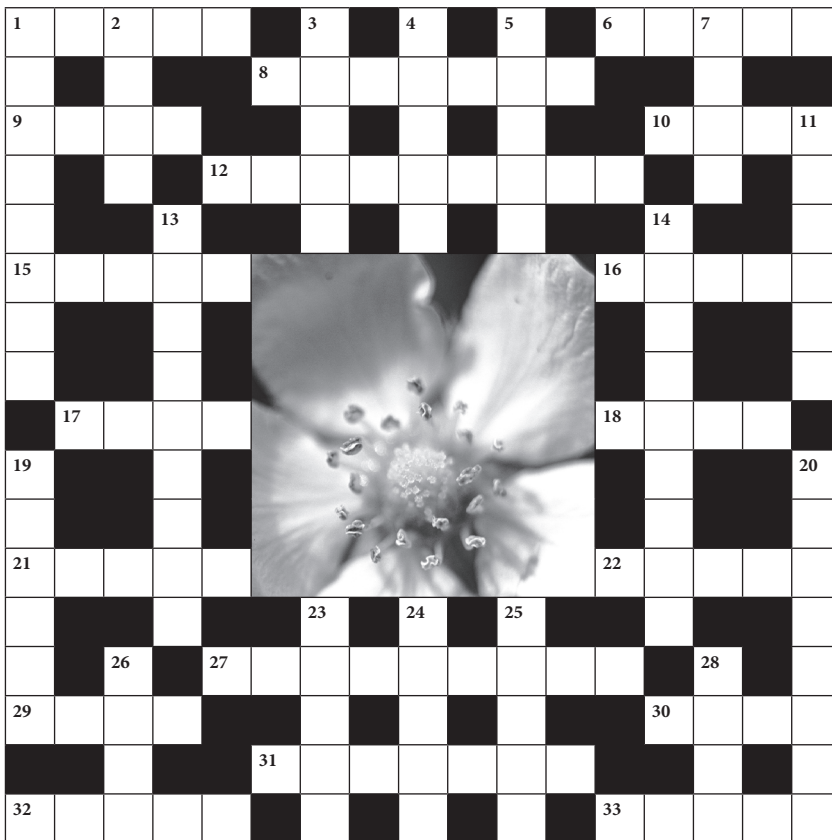
Спіс літаратуры

1. **Горацій**. Оды, эподы, сатыры, послання / Горацій ; ред. переводов, вступ. ст. и коммент. М. Гаспарова. – М. : Худож. лит., 1970. – 479 с.
2. **Куніак, Ю.** Аманіт = Amonit : вершы / Ю. Куніак ; склад., паслясл., заўвагі, пер. са славац. В. Ляшук ; іл. Ладзіслава Фагі. – Мінск : Маст. літ., 2019. – 158 с.
3. **Ляшук, В.** Углыб і ўвысь: Пра паэта і паэзію Юрая Куніяка / В. Ляшук // Аманіт = Amonit : вершы / Ю. Куніак. – Мінск : Маст. літ., 2019. – С. 140–148.
4. **Ляшук, В.** У віры стыхій: Пра паэзію і паэта Яна Замбара / В. Ляшук // Аднаўленне – Обнова : вершы / Я. Замбар ; склад., паслясл., пер. са славац. В. Ляшук. – Мінск : Маст. літ., 2013. – С. 139–147.
5. **Орлицкий, Ю. Б.** Цветы чужого сада: Японская стихотворная миниатюра на русской почве / Ю. Б. Орлицкий // Стих и проза в культуре Серебряного века / Ю. Б. Орлицкий. – М. : Изд. дом ЯСК, 2018. – С. 898–902.
6. **Эткинд, Е.** “Мои послушные слова” (О языковом оптимизме Пушкина) / Е. Эткинд // Психопоэтика / Е. Эткинд. – СПб. : Искусство – СПб., 2005. – С. 399–425.

“ЧЭРВЕНЬ – З ЯГАДНАЮ ЗАРОЙ”

КРЫЖАВАНКА

суніцы / Паказваюць ружовенькі ...” – слова з верша Сяргея Законнікава. 17. ... Міско – імя пісьменніка, журналіста, публіцыста (9 чэрвеня – 110 гадоў з дня яго нараджэння). 18. *На Тодара* (21 чэрвеня) ... – *канпель паласа* (прыкмета). 21. Каштоўны камень чырвонага колеру. 22. “На Купалле на святое / Рві, матуля, ... тое, / Што ў нас папараць завецца” – слова з верша Янкі Купалы. 27. Спецыяліст па кветкаводстве. 29. Беларуская багіня лета. 30. Вялікі памазок з рагожы або дзіцячая гульня. 31. “... – з першым каханнем, сяўбой, / Чэрвень – з ягаднаю зарой” – слова з верша Пімена Панчанкі. 32. *Чырвонае лета – зялёны ...* (прыказка). 33. “І ... спеваю суніцай / У стоме хіліцца за бор” – слова з верша Алега Мінкіна.

Па вертыкалі: 1. *Добрыя дзеці – добрая ...*, *дрэнныя – дрэнная* (прыкмета; 1 чэрвеня – Міжнародны дзень абароны дзяцей). 2. *Адзін ... ці сто коп – хлеба на год* (прыказка). 3. ... *весьляціца і твар цвіце* (прыказка). 4. Прыліў пацуцця (перан.). 5. Старажытнарымская багіня, ад імя якой утварылася руская назва месяца *июнь*. 7. Дарожка ў парку. 11. У антычным свеце жрэц-прадказальнік. 13. Расліна, якая расце абалод дарог; на купальскую ноч дзяўчаты клалі яе пад падушку, каб даведацца, ці выйдучь яны сёлета замуж. 14. Чэрвень – ... – адна з паэтычных назваў месяца. 19. Старажытнабеларуская назва чэрвеня. 20. “Чабарок, чабарок, / Пахнючая ... / Не гуляй, дачушка, позна, / Бо ты малалетачка” – слова з народнай прыпеўкі. 23. Непраходныя, густыя мясціны. 24. Даўней: кайданы. 25. Арганізацыйная ячэйка. 26. Месца, па якім сцякае вада. 28. ... Луцкевіч – імя археолага, краязнаўцы, арганізатара першых беларускіх школ на Гродзеншчыне, Віленшчыне, Беласточчыне (9 чэрвеня – 140 гадоў з дня яго нараджэння).

Па гарызанталі: 1. *У чэрвені святыя ў бары: цвітуць ... і елка* (прыказка). 6. “... пераможаным!” – зборнік апавяданняў Элізы Ажэшкі, прысвечаны паўстанню 1863 г. пад кіраўніцтвам Кастуся Каліноўскага. 8. ... *не гуляе – ураджай люляе* (прыказка). 9. Прысвятак, які адзначалі 28 чэрвеня: *прыйшоў ... – цягне ўгору авёс* (прыказка). 10. ... *на зіму працуе* (прыказка). 12. “Гарэзлівы ...” – моладзевы раман-манга Евы Вайтоўскай. 15. Асяроддзе. 16. “Дзе на прыпёку першыя

паэтычных назваў месяца. 19. Старажытнабеларуская назва чэрвеня. 20. “Чабарок, чабарок, / Пахнючая ... / Не гуляй, дачушка, позна, / Бо ты малалетачка” – слова з народнай прыпеўкі. 23. Непраходныя, густыя мясціны. 24. Даўней: кайданы. 25. Арганізацыйная ячэйка. 26. Месца, па якім сцякае вада. 28. ... Луцкевіч – імя археолага, краязнаўцы, арганізатара першых беларускіх школ на Гродзеншчыне, Віленшчыне, Беласточчыне (9 чэрвеня – 140 гадоў з дня яго нараджэння).

Адказы

20. Кветачка. 23. Нятры. 24. Аковь. 25. Звяно. 26. Спек. 28. Іван.
Па вертыкалі: 1. Стараспв. 2. Сноп. 3. Сэрца. 4. Хваля. 5. Юнона. 7. Аляя. 11. Аракул. 13. Трыштытнік. 14. Разнацвет. 19. Чар-веч.
Па гарызанталі: 1. Сасна. 6. Слава. 8. Чэрвень. 9. Амос. 10. Лега. 12. Паццалуняк. 15. Сфера. 16. Вачок. 17. Якуб. 18. Раса. 21. Рубін. 22. Зелле. 27. Кветкавод. 29. Цёця. 30. Квач. 31. Травень. 32. Пакос. 33. Сонца.

Склаў Лявон ЦЕЛЕШ.

РУП «Выдавецтва “Адукацыя і выхаванне”». 220070, г. Мінск, вул. Будзённага, 21, тэл./факс (017) 297-91-49, e-mail: aiv@aiv.by, www.aiv.by.

Рэдакцыя часопіса “Роднае слова”. 220035, г. Мінск, пр. Пераможцаў, 47, кор. 1, пад’езд 2 (уваход з вул. Гвардзейскай, код на ўваходзе: 43 + К).
 Тэлефоны: галоўнага рэдактара (017) 263-35-17, рэдактараў (017) 263-34-79, (017) 263-24-69,
 факс (017) 263-07-40.
 E-mail: mail@rod-slova.by
 www.rod-slova.by

Падп. да друку 07.06.2021. Фармат 60×84 1/8. Папера афсетная. Гарнітура “Minion Pro”. Афсетны друк. Ум. друк. арк. 11.16.
 Ул.-выд. арк. 11,25. Тыраж 550 экз. Зак.
 Надрукавана ў ТАА “Юстмаж”. 220103, Мінск, вул. Каліноўскага, д. 6 Г4/К, п. 201. ЛП № 02330/250 ад 27.03.2014.

© РУП «Выдавецтва “Адукацыя і выхаванне”», 2021

Кастусь Качан.
Мястэчка Вішнявец.
2010 г. Палатно, алей.

ISSN 0234-1360

